

monarhije i utvrđuje njegovo stajalište da južnoslavensko pitanje treba riješiti preuređenjem Monarhije u "hrvatskom smislu", tj. da treba ujediniti sve hrvatske zemlje (Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, te Bosnu i Hercegovinu) u jedno samostalno područje. Pilar je, zaključuje autor, predlagao takvo rješenje koje je po svojim bitnim obilježjima bio neki oblik trijalizma. Dolazeći do uvjerenja da će Dvojna monarhija propasti, Pilar je svoje stajalište postupno radikalizirao. "Ivo Pilar i vodstvo privremeno zabranjene Hrvatske seljačke stranke" naslov je priloga Božidara Jančkovića, u kojem obrađuje Pilarova nastojanja da približi pravaška i haesesovačka gledišta i da političko djelovanje HSS-a usmjeri prema pripremama za preuzimanje vlasti u budućoj hrvatskoj državi. Autor ocjenjuje da je Pilar u tom razdoblju djelovao kao trijezni "realpolitičar".

Daljnja skupina radova naslovljena je NA PUTU PREMA MONOGRAFIJI I KRITIČKOM IZDANJU PILAROVIH DJELA. Sadrži tri rada. U prvom pod naslovom "Pilarovo djelo Južnoslavensko pitanje" Srećko Lipovčan raspravlja o nužnosti ponovnog objavljivanja Pilarova djela "Južnoslavensko pitanje". Autor se zalaže za kritičko izdanje strogoznanstvenim i interdisciplinarnim pristupom uzimajući u obzir duh vremena i okolnosti u kojima je pisano. Autor je pregledno izložio pojavu dosadašnjih njemačkih i hrvatskih izdanja te prosudbe djela iz pera više autora. "Problem Pilarove smrti" obradio je Željko Holjevac. Naišavši na mnoge dvojbe i nerazjašnjene okolnosti autor zaključuje da je Pilar ipak bio žrtva režima. Božidar Jančković u prilogu "Ivo Pilar u svjetlu nepoznatih dokumenata" daje informacije o Pilarovoj pisanoj ostavštini, koja je poslije smrti njegove najmlađe kćeri Mire Pilar-Sokolić (1991.) pronađena u njezinu stanu. To su izvorni rukopisi njegova glavnog djela *Die Südslavische Frage und der Weltkrieg*, zatim njegova korespondencija političkog sadržaja i razne spomenice, memorije i ekspozici. Brojni dokumenti govore o njegovoj do sada gotovo potpuno nepoznatoj političkoj aktivnosti, posebno u razdoblju od završetka Prvog svjetskog rata do njegove smrti.

U posljednjoj cjelini, koja ima naslov PRILOZI, objavljeni su prilozi "Životopis Ive Pilara", "Bibliografija radova Ive Pilara" i "Literatura o Ivi Pilaru", koje je pripremio Srećko Lipovčan.

Sadržaj radova u zborniku upućuje na intelektualni profil Pilarove ličnosti i na njegov raznoliki interes za kulturne i političke događaje u Hrvatskoj njegova vremena, a u koja se i sam intenzivno uključio. Autori priloga prišli su obradi pojedinih segmenata Pilarova djelovanja znanstvenim pristupom i metodologijom koristeći novu arhivsku građu. Dali su mnogo prihvatljivih zaključaka, a koja će se objaviti u sljedećim svescima *Prinosi*. Po tome ovaj svezak postaje "smjerokaz" prema zacrtanom cilju, a to je sveobuhvatna znanstvena valorizacija ne samo jedne istaknute ličnosti, nego i jednog razdoblja hrvatske povijesti.

Hrvoje Matković

Aleksandar JAKIR, *Dalmatien zwischen den Weltkriegen. Agrarische und urbane Lebenswelt und das Scheitern der jugoslawischen Integration*. R. Oldenbourg Verlag, München 1999., 534 str.

Meduovisnost socio-ekonomskih i religijsko-kulturnih problema s pitanjem nacionalne pripadnosti bit je povijesnih zbivanja u svim dijelovima Hrvatske između dva svjetska rata. Dok su događaji i akteri tih događaja na hrvatskom sje-

veru detaljnije istraženi i opisani Dalmacijom se sustavnije bavio tek Bernard Stulli (uz nekolicinu autora koji su isključivo obrađivali povijest lijevog dijela političkog spektra: KPJ i sindikata). Korisne su i interesantne monografije pojedinih dalmatinskih mjesta (npr. Šolta, Makarska, otok Brač) u okviru kojih je proučeno povijesno razdoblje između 1918. i 1941. Stoga svaki novi rad o međuratnoj Dalmaciji pobuđuje pozornost.

Najnovije djelo je iz pera Aleksandra Jakira. U svom, u formu knjige uobličenom, doktorskom radu Jakir detaljno analizira odnos kulturno-ekonomske s nacionalnom i političkom pripadnošću urbanog i ruralnog stanovništva Dalmacije. Istraživanje je uglavnom provedeno na temelju onovremenog dalmatinskog tiska i statističkih izvještaja.

Djelo je strukturirano u tri poglavlja: „Nationale Identifikationkonzepte und Politik in Dalmatien am Ende des Ersten Weltkrieges“, „Dalmatien 1918.-1941, Hoffnungen und ihr Scheitern. Kulturelle und sozio-ökonomische Existenzbedingungen als Grundlagen nationaler Identität“, „Vom 'integral-jugoslavischen' Eingheitsverständnis zur Durchsetzung kroatischen Nationalbewußtseins“.

U prvom poglavlju Jakir je prepoznao da se kolijevka događanja u Dalmaciji prve polovice 20. stoljeća nalazi u sjevernoj Hrvatskoj 19. stoljeća. Budući da bi shvaćanje pojedinih nacionalnih skupina te djelovanje političkih snaga u Dalmaciji bilo nemoguće razumjeti a da se prethodno ne poznaju aktivnosti nacionalnih pokreta iz 19. stoljeća sa prostora sjeverne Hrvatske, Jakir pojašnjenju vremena nastanka temeljnih nacionalnih integracijskih ideja i širih političkih koncepata, kao što su „jugoslavenstvo“, „austroslavizam“ i „panslavizam“, posvetio prvu četvrtinu svojeg djela. Također analizira situaciju u Dalmaciji od 1848. do 1818. tj. pojašnjava politički put pokrajine od stanja kada u njoj egzistira „pet nacionalnih identiteta“ - Iliri, dalmatinski Hrvati, Srbi, Slavodalmatinci i Italo-dalmatinci, do trenutka kada postoji samo hrvatski, srpski i jugoslavenski identifikacijski koncept. Nedostatak te prve četvrtine djela ili poglavlja „Nacionalni koncepti identifikacije i politika u Dalmaciji na kraju Prvog svjetskog rata“ jest da autor počesto pojednostavljuje problem, npr. tvrdi da su se hrvatski i srpski nacionalizam „hranili“ isključivo antagonističkim stavovima prema srpskom odnosno hrvatskom narodu, te premda propušta istaknuti ključni utjecaj ugarskog nacionalizma i ekstenzivne ideje ugarskog nacionalnog prostora na razvoj hrvatskog i srpskog nacionalizma. Ispravno međutim ističe da se hrvatski i srpski nacionalizam „hrane spomenicima“ tj. povijesnim veličinama i mitovima o povijesnim veličinama naroda dok je koncept jugoslavenstva imala, što je i razumljivo, potpuno suprotnu strategiju - nudio je bolju budućnost.

U drugom poglavlju naslovljenom „Dalmacija 1918 - 1941: Nadanja i promašaji. Kulturni i socio-ekonomski životni uvjeti kao temelj nacionalnog identiteta“ autor analizira djelovanje konkretnih kulturnih i socio-ekonomskih struktura na kreiranje mišljenja i političke svijesti širokih narodnih masa u Dalmaciji. Ekonomsko stanje, uvjeti života i religijska pripadnost elementi su, po Jakiru, od ključnog utjecaja na stvaranje svijesti o pripadnosti određenoj zajednici. Osnovna snaga koja je u Dalmaciji podržavala čvrstu podijeljenost nacionalnih skupina zasigurno je bila religija. Konfesionalna izmješanost na malom prostoru uvjetovala je jaku identifikaciju Srba s pravoslavnom crkvom (posredno i s jugoslavenskom državom i režimom u Beogradu), te s druge strane, identifikaciju

Hrvata kroz katoličku crkvu. Produkt je bio rast hrvatskog i srpskog nacionalizma.

Seosko stanovništvo koje je, po kod Jakira iznešenim podacima, predstavljalo većinu stanovništva u onovremenoj Dalmaciji spremno je prihvaćalo postojeće podjele. Stoga je jugoslavenstvo, u Jugoslaviji nadasve propagirana ideja, kako autor pokazuje, bilo predodređeno na neuspjeh. Promatrajući jugoslavenstvo kao zvaničnu politiku i usmjerenje vladavine regenta Aleksandra Karađorđevića autor kao najznačajniji pokušaj „vrbovanja” seljaka na jugoslavenski kurs promatra agrarnu reformu. Jer nisu samo u Dalmaciji seljaci od nove države očekivali da se zemlja pravedno raspodjeli. Propast agrarne reforme značila je definitivnu propast jugoslavenstva u Dalmaciji, a početak jačanja drugih političkih ideja, ponajprije onih koje je propagirao HSS.

Za razliku od sela gdje je jednostavna konfesionalna pripadnost značila i pripadnost određenoj naciji pa čak i političkom svjetonazoru, borba za građanina u Dalmaciji vodila ponajprije obećanjima o gospodarskom uzletu gradova te o željezničkom povezivanju s sjeverom Hrvatske. San o „oslobođenju od izolacije” bio je polje na kojem su sve političke opcije pokušavale ubrati političke poene.

Jakir u trećem dijelu knjige analizira djelovanje (pro)jugoslavenskih organizacija na obali: Orjune, Jadranske straže, Jugoslavenske matice i Jugoslavenskog sokola.

Novinstvo kao produžena ruka politike posebna je tema u tom poglavlju. Posebno je interesantna struktura argumenata pojedinih tiskovina koje autor povezuje s pojedinim političkim i nacionalnim opcijama

Na kraju djela autor piše o Hrvatskoj seljačkoj stranci u kojoj vidi generatora hrvatske nacionalne samosvijesti na obali te glavnog aktera pobjede hrvatske opcije u ruralnoj i urbanoj Dalmaciji. „Banovinu Hrvatsku” kao produkt politike HSS Jakir promatra kao početak kraja “Prve Jugoslavije”.

Premda djelo ima nedostataka od kojih je glavni simplifikacija odnosa u Dalmaciji na liniji Hrvati - Srbi, zbog detaljne obrade tog segmenta i interesantne prezentacije čitavog niza aspekata ove zanimljive teme, koje Jakir podupire statističkim i kartografskim dodatkom, možemo reći da je ovo djelo nadasve korisno i kompetentno za noviju povijest Dalmacije i Hrvatske, ali i širih prostora jugoistoka Europe.

Damir Matanović